

92038R

Mana Tohu Mātauranga o Aotearoa
New Zealand Qualifications Authority

Level 1 Lea Faka-Tonga 2024

**92038 Demonstrate understanding of written
Lea Faka-Tonga related to everyday contexts**

Credits: Five

RESOURCE BOOKLET

Refer to this booklet to answer the questions for Lea Faka-Tonga 92038.

Check that this booklet has pages 2–4 in the correct order and that none of these pages is blank.

YOU MAY KEEP THIS BOOKLET AT THE END OF THE EXAMINATION.

TEXT A: *Ko e talatupu'a 'o e Niú* (The legend of the coconut tree)

Here is the story of the origin of the coconut tree.

Glossed vocabulary

'auha destroy

Ko e talatupu'a 'o e Niú

Na'e 'i ai ha tuna na'e nofo 'i ha ki'i vai 'i Tonga, ofi ki ha 'api 'o ha ongo mātu'a mo hona 'ōfetine ko Hina, ko e ta'ahine faka'ofa'ofa mo anga-'ofa. Na'e kaume'a 'a Hina mo e tuna' pea na'a' ne fiefia mo toutou 'eva ki he ki'i vai.

"Mālō e lelei Hina! Ko e hā 'oku' ke 'asi aí?"

"Oku lalanga 'eku kato. Te u nofo pē heni mo koe."

Lolotonga e 'eva atu 'a Hina 'i he 'aho 'e taha, na'a' ne 'ilo 'oku 'ikai ke nonga e tuná.

"E 'uha lahi 'apongipongi pea 'e 'auha e kolo' mo e ngaahi fale lahi! Ka 'e malava ke fakahaofi ho fale' mei' he faingata'a' ni. 'E 'ave au 'e he vai' ki ho falé. Kumi au 'o tu'usi hoku 'ulú. 'Osi e 'aho 'e ua, 'e maha e vai' pea' ke tanu hoku 'ulu' ofi ki ho falé. 'E 'ikai hoko ha me'a ki ho fale' mo ho fāmili', ka kuo pau ke ke muimui ki he me'a 'oku ou tala atu', ka 'ikai, te mou 'auha kotoa!"

"He 'ikai ke u lava 'o tu'usi ho 'ulú!"

"E tupu e fu'u 'akau mei hoku 'ulú. 'I he 'osi e ta'u 'e nima, 'e fua pea 'e ui ia ko e Niu. 'I he fo'i niu kotoa pē, 'e 'asi ai hoku mata' – fo'i mata 'e ua pea mo e ihu."

Ne tangi pē 'a Hina koe'uhi', 'e mate hono kaume'a.

"He 'ikai ke u lava 'e au."

"Oku 'i ai 'a e ivi makehe 'iate au pea 'e 'ikai te mou 'auha, 'o kapau te ke fai ki he me'a 'oku ou tala atú."

Source: <https://i.pinimg.com/originals/61/3b/de/613bdeadd1f821b38cec5c43975995a4.jpg>

TEXT B: 'Aho 'eva (A day out)

Sione and 'Ana are texting each other.

Mālō e lelei 'Ana.

Sione?

'Oku faingata'a ke u tala atu ka ...

'A e hā Sione?

Fekau'aki pē mo e uike'ení. 'E 'ikai ke u lava 'o sio faiva mo koe.

Hā e 'uhingá?

Ko hoku kaume'a, 'oku foki ia ki Tonga he 'aho Tokonaki', ko e 'uhinga ia 'o 'eku nofó. Na'e 'ikai ke u 'ilo ko e foki 'aupito eni ia 'a Finaú. Na'a' ku pehē 'e toe foki mai he ta'ufu'ou' ka 'oku 'ikai. Fakamolemole atu.

'Io, 'oku pehē? Ki'i fakaoli tama. 'Oku ta'eoli. Pēfē e Tokonaki uike kaha'ú?

'E sai e uike kaha'ú.

Sai 'aupito! Ko e tamasi'i ho kaume'a?

'Ikai, ko e ta'ahine. Na'a' ma kalasi fakataha peá ma 'i he kulupu Polifesi tatau pē 'i he ta'u' ni.

'Oi ... ko ho'o mo'oni?

Ko hoku kaungāme'a lelei 'aupito, ka 'oku ta'eoli koe'uhí 'e 'ikai toe fai ha fetaulaki he 'aho kotoa pē.

Sai 'aupito. Ka te mo lava pē 'o talanoa vitiō.

'E 'ikai tatau ia mo e talanoa mata ki he matá.

Tatau pē mo au. Na'e mali hoku tuonga'ané he māhina kuo 'osí. Na'a' ku fiefia he'ene mali' ka na'e 'ikai ke u lava 'o 'alu ki he malí. Na'a' ku talamonū pē ki ai 'i he talanoa vitiō.

'Oi, fakamolemole atu 'i he 'ikai ke ke lava 'o 'alu ki he mali ho tuonga'ané.

'Oku tonu ke ke fai e me'a tatau Sione, koe'uhí' ke 'oua 'e ta'ofi 'eta palani ki he Tokonakí.

Kātaki 'Ana 'oku fu'u fie ma'u ke u 'i mala'e vakapuna ke u lea māvae ki ai 'i he'ene folau. Kaekehe, 'e 'uha e 'aho Tokonaki' ia ka 'e sai ange e uike kaha'ú.

Ha me'a pē ... ko ia ai, 'ikai ke u fa'a tatali ki he'eta sio faiva 'i he Tokonaki kaha'ú.

Mo au pē.

Pe'i nofo ā!

TEXT C: Ko e 'īmeili 'a Pupé (Pupe's email)

Pupe has sent an email to Leka.

Glossed vocabulary

Taua Mā'olunga	Sky Tower
pāpāhia	fed up

Fekau fo'ou

Kia: Leka

Fekau'aki: Nu'usila

'Ālā si'i Leka,

'Oku ou fiefia lahi he kuo' u tau mai ki Nu'usila, 'a e feitu'u na'a' ku faka'amu ke u nofo ai 'i he taimi te u motu'a a'i.

'I he'eku hifo mei he vakapuna', na'e fu'u lōloa 'eku lue ki he feitu'u na'e tali mei ai hoku fanga kāsini. Ka 'okú ke 'ilo ha me'a? Na'a' ku 'ohovale 'i he mavaeua 'a e ongo matapaa' 'i he taimi na'a' ku hū atu ai', hangē 'oku' na faka'apa'apa mai kia aú. Fakalata!

Na'a' ku fanongo he talanoa 'a e kakai' fekau'aki mo e feitu'u 'o e fanga manu' mo e ngaahi fale kai', Taua Mā'olunga mo e, lēlue', ka ko eni kuo' u 'osi a'u ki he ngaahi feitu'u' ni.

Ko e fu'u fale lahi 'oku mau 'i ai' pea 'oku ou loki tokotaha pē. 'Oku mau 'eva ma'u pē ki he feitu'u ko Pōkeno pea 'i he'eku pukepuke 'eku fu'u fo'i 'aisi kilimi fōlahi', 'oku ou manatu'i koe, 'e 'i ai pē e 'aho te ke ha'u ai ki Nu'usila ni 'o kai 'aisi kilimi pāpāhia.

'Oku ou fiemohea ma'u pē 'i he kalasi' he 'oku fafangu au 'e mami 'i he 5 pongipongi' ke ngaahi 'eku kai ho'ataa' pea tuku au ki he ako', kimu'a pea 'alu ki he ngāue. 'Oku pehē 'e he faiako' 'oku ou keimi he'eku telefoni' 'i he po'uli' ka 'oku ou ngāue'aki ke fafangu au ke u sio he ngaahi polokalama 'a e TV ke toe sai ange 'eku 'Ingilisi' he na'e tō 'eku 'uluaki sivi.

'Oku ou kei ilifia pē ke lea 'i he kalasi' pea 'oku te'eki ke 'i ai ha feleni.

'Oku ou faka'amu ke u hoko ko ha setuata vakapuna ke u lava 'o 'eva ki he ngaahi fonua kehé.

Ka ke nofo ā,

Pupe